

Πέρσες και Έλληνες : Δύο κόσμοι συγκρούονται-Άσκηση

Αφού μελετήσετε το παρακάτω υλικό να υποθέσετε ότι είστε Αθηναίος οπλίτης. Ποιο «επίσημα» θα επιλέγατε για την ασπίδα σας;

Ζωγραφίστε μια ασπίδα επιλέγοντας όποιο σύμβολο θέλετε.

1.ΟΠΛΙΤΙΚΗ ΦΑΛΑΓΓΑ

Οι απαρχές του πεζικού ως εμπειρία στον Δυτικό κόσμο θα πρέπει να αναζητηθούν στην κλασική Ελλάδα, 2.500 χρόνια πριν, στον Μαραθώνα και στο Δήλιο ή στην τρομερή σύγκρουση Θηβαίων και Σπαρτιατών το 394 π.Χ. στην Κορώνεια. Οι άνδρες παρατάχθηκαν σε πυκνούς σχηματισμούς, αγωνίστηκαν με ενθουσιασμό, τραυματίστηκαν και έπεσαν νεκροί. Στην αρχαία ελληνική μάχη το άτομο αγωνιζόταν να σκοτώσει και να αποφύγει τον θάνατο.

Ποια ήταν λοιπόν η ακολουθία των γεγονότων έτσι όπως αυτά ήταν ειδομένα από έναν οπλίτη φάλαγγας; Λίγες είναι οι μορφές σύγκρουσης σωμάτων πεζικού, που απαιτούν ανάλογο βαθμό θάρρους, σωματικής και ψυχικής αντοχής, καθώς οι οπλίτες ήταν παρατεταγμένοι σε πυκνό σχηματισμό χωρίς καμία πιθανότητα διαφυγής. Επρόκειτο για ένα σύντομο εφιάλη, που ο οπλίτης πιθανόν αντιμετώπιζε μια φορά κάθε καλοκαίρι ξεπερνώντας τα όρια της φυσικής και ψυχολογικής του δύναμης.

Για να κατανοήσουμε το θόρυβο, τη σκόνη, τις πληγές, τον τρόπο θανάτου, τη σύγχυση και τον πανικό της αρχαίας ελληνικής μάχης, πρέπει να αντιληφθούμε τον λόγο για τον οποίο βάδιζαν εναντίον του εχθρού. Ο φόβος της τιμωρίας, η αίσθηση υπεροχής του οπλισμού τους, η ένθεη μανία δεν αποτελούσαν σε καμία περίπτωση τους λόγους που τους ωθούσαν στη σύγκρουση. Αντίθετα, έμπαιναν στη μάχη για να υπερασπιστούν τον οπλίτη στα δεξιά και αριστερά τους, τον αδερφό, τον φίλο, τον γιό. Από τη στιγμή που ο οπλίτης έπαιρνε θέση μάχης στη φάλαγγα της πόλης του, «οὐ ἂν τις ἑαυτὸν τάξῃ ἡγήσάμενος βέλτιστον εἶναι ἢ ὑπ' ἄρχοντος ταχθῆ, ἐνταῦθα δεῖ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μένοντα κινδυνεύειν, μηδὲν ὑπολογιζόμενον μήτε θάνατον μήτε ἄλλο μηδὲν πρὸ τοῦ αἰσχροῦ», όπως τονίζει ο Σωκράτης που και ο ίδιος είχε πάρει μέρος σε μάχη ως οπλίτης (Πλάτωνας, Απολογία Σωκράτους, 28d).

Στα τέλη του 8ου αιώνα π.Χ. ή στις αρχές του 7ου ο θώρακας, η κυκλική ασπίδα και το δόρυ θα αποτελέσουν τον βασικό εξοπλισμό των πολεμιστών, που πλέον επιλέγουν να μάχονται σώμα με σώμα, παρά με εκήβολα όπλα (τόξα, σφενδόνες). Επιπλέον, η εποχή των έφιππων πολεμιστών (1200-800 π.Χ.), που στη συνέχεια πεζή

πετούσαν το δόρυ έχει πλέον περάσει, ενώ η σύγκρουση δεν αποτελεί πια μέσο επίλυσης προσωπικών διενέξεων πλούσιων βασιλιάδων.

Στην αριστερή πλευρά του νέου τύπου πολεμιστή υπήρχε κυκλική ξύλινη ασπίδα διαμέτρου ενός μέτρου περίπου, το «όπλον» (>οπλίτης). Με τη βοήθεια του πόρπακα και της αντιλαβής, μπορούσε να χειρίζεται την ασπίδα, ενώ πολεμούσε. Με τον τρόπο αυτό προστάτευε την αριστερή πλευρά του κι αν ο σχηματισμός διατηρείτο, ο οπλίτης στη δεξιά πλευρά του προσέφερε προστασία.

Σκοπός των οπλιτών ήταν να σταθούν σε παράταξη βάθους 8 σειρών και να πιέζουν διαρκώς προς τα εμπρός. Έτσι μπορούσαν να προστατευθούν με τη συσσώρευση των ασπίδων μπροστά, πίσω και πλάι, ενώ υπήρχε μια φυσική κλίση προς τα δεξιά, καθώς κάθε πολεμιστής αναζητούσε κάλυψη από τον συμπολεμιστή του. Παρόλο που υπήρχε απώλεια δυναμικής, καθώς οι τρεις τελευταίες σειρές ήταν ουσιαστικά εκτός της δράσης (τα δόρατα αυτών των οπλιτών δεν έφθαναν τον εχθρό), ωστόσο προσέθεταν βάρος και συνοχή στον σχηματισμό. Επιπλέον, παρείχαν καίρια και σταθερή δύναμη, σε σωματικό και ψυχολογικό επίπεδο, στους λίγους οπλίτες που πρώτοι αντίκρουζαν την τρομερή επίθεση του εχθρού («καὶ γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ τοὺς ἀρίστους δεῖ πρώτους τάττειν καὶ τελευταίους, ἐν μέσῳ δὲ τοὺς χειρίστους, ἵνα ὑπὸ μὲν τῶν ἄγωνται, ὑπὸ δὲ τῶν ὠθῶνται.»), Ξενοφώντα, Απομνημονεύματα, 3.1.9)

Αυτό που ακολουθούσε την αρχική σύγκρουση, ήταν ο «ώθισμός», καθώς οι πίσω σειρές ωθούσαν προς τα εμπρός πιέζοντας με το βάρος του σώματος και της ασπίδας τους σε μια απέλπιδα προσπάθεια να ανοίξουν ένα πέρασμα.

Θανόγιαννη Χαρίκλεια

Πηγές

Victor Davis Hanson, *The Western way of war*, University of California Press, 1994.

<http://perseus.uchicago.edu/perseus->

[citequery3.pl?dbname=GreekFeb2011&query=Xen.%20Mem.%203.1.9&getid=0](http://perseus.uchicago.edu/perseus-citequery3.pl?dbname=GreekFeb2011&query=Xen.%20Mem.%203.1.9&getid=0)

2.«ΕΠΙΣΗΜΑ» ΑΣΠΙΔΩΝ

Η χρήση της ασπίδας από τους Έλληνες μαρτυρείται από την Μυκηναϊκή περίοδο. Από αυτή την εποχή είμαστε σε θέση να διακρίνουμε δύο χαρακτηριστικές αρχές των συμβόλων πάνω στις ασπίδες. Τα γεωμετρικά σχέδια και τα ανάγλυφα παραπέμπουν σε σύμβολα διακοσμητικού χαρακτήρα, ενώ η κεφαλή λιονταριού σε αποτροπαϊκά σύμβολα.

Κατά τον 6^ο και 5^ο αιώνα π.Χ. τα «επίσημα» που διακοσμούν τις ασπίδες των οπλιτών είναι αυτά που μαρτυρούνται στα αγγεία, τα οποία επιβεβαιώνονται και από τις περιγραφές σε έργα ποιητών. Τα αστέρια, το μισοφέγγαρο, η Σφίγγα και ο Τύφων στολίζουν τις ασπίδες στις τραγωδίες του Αισχύλου. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας ότι ο τραγικός ποιητής συχνά εισάγει στις περιγραφές των ασπίδων νέα στοιχεία που στόχο έχουν να προσθέσουν ένα επιπλέον διακοσμητικό μοτίβο ή να προεκτείνουν την εξέλιξη της πλοκής (η περιγραφή της ασπίδας του Έτεοκλή στόχο έχει να αναδείξει τον ασεβή και παράτολμο χαρακτήρα του άνδρα). Το γεγονός αυτό προκάλεσε το καυστικό σχόλιο του Αριστοφάνη στους Βατράχους :

«ἀλλ' ἢ Σκαμάνδρους ἢ τὰφρους ἢ 'π' ἀσπίδων ἐπόντας
γρυπαιέτους χαλκηλάτους καὶ ῥήμαθ' ἵπποκρημνα,»

Η Γοργώ πάνω στην ασπίδα της Αθηνάς αναφέρεται δύο φορές από τον Ευριπίδη, ενώ αρκετά συχνά από τον Αριστοφάνη. Ο αετός τον οποίο ο Ευριπίδης τοποθετεί πάνω στην ασπίδα του Τελαμώνα και το ερπετό που ο Πίνδαρος αναφέρει ως «επίσημα» του Αλκμαίωνα, αποτελούν κοινά διακοσμητικά μοτίβα ασπίδων και στα αγγεία.

Μαρτυρούνται και ιδιωτικά «επίσημα» τα οποία είχαν επιλεγεί για προσωπικούς λόγους. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ο Αλκιβιάδης ως «επίσημα» δεν

είχε επιλέξει κάποιο από τα παραδοσιακά σύμβολα, αλλά έναν Έρωτα να εκσφενδονίζει τον κεραυνό, έτσι ώστε οι έντιμοι πολίτες, όταν το αντίκρυζαν όχι μόνο τον απεχθάνονταν, αλλά και φοβόντουσαν την ασέβεια και την ανομία του άνδρα («ἀσπίδος τε διαχρύσου ποίησιν οὐδὲν ἐπίσημον τῶν πατρῶν ἔχουσαν, ἀλλ' Ἔρωτα κεραυνοφόρον, ἄπερ ὀρῶντες οἱ μὲν ἔνδοξοι μετὰ τοῦ βδελύττεσθαι καὶ δυσχεραίνειν ἐφοβοῦντο τὴν ὀλιγωρίαν αὐτοῦ καὶ παρανομίαν», Πλούταρχος, Αλκιβιάδης, 16.1).

Η ασπίδα του γιού του Πολύττου ήταν διακοσμημένη όχι μόνο με ένα γοργόνειο, αλλά και με το «τρισκελίον», καθώς στόχος ήταν να αποδώσει εμφατικά την ταχύτητα του φέροντος την ασπίδα κάνοντας σαφή αναφορά σε ένα χαρακτηριστικό του ανδρός (Anth. Gr. 6.126).

σᾶμα τόδ' οὐχὶ μάταιον ἐπ' ἀσπίδι παῖς ὁ Πολύττου
Ἵλλος ἀπὸ Κρήτας θοῦρος ἀνὴρ ἔθετο,
Γοργόνα τὰν λιθοεργὸν ὁμοῦ καὶ τριπλόα γοῦνα
γραψάμενος: δήοις τοῦτο δ' ἔοικε λέγειν
ἀσπίδος ὧ κατ' ἐμᾶς πάλλων δόρου, μὴ κατίδης με,
καὶ φεῦγε τρισσοῖς τὸν ταχὺν ἄνδρα ποσίν.

Σ' αυτή τη περίοδο έχουμε και τα πρώτα ίχνη ενός νέου τύπου συμβόλου, που σχετίζεται με την κάθε πόλη-κράτος. Έτσι οι οπλίτες από την Μαντινεία έφεραν στις ασπίδες τους ως σύμβολο την τρίαινα του Ποσειδώνα, καθώς σύμφωνα με μαρτυρία του Δίδυμου, του απέδιδαν ξεχωριστές λατρευτικές τιμές. Οι Θηβαίοι είχαν ένα ρόπαλο ως «επίσημα», προφανώς προς τιμή του Ηρακλή. Άλλες πόλεις-κράτη ανέγραφαν το αρχικό γράμμα της ονομασίας τους πάνω στις ασπίδες: το Σ οι οπλίτες της Σκιώνης, το Λ οι Λακεδαιμόνιοι, το Μ οι Μεσσήνιοι. Αυτής της συνήθειας ίχνη υπάρχουν σε παραστάσεις αγγείων.

Θανόγιαννη Χαρίκλεια

Πηγές

George Henry Chase, The shield devices of the Greeks.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0472%3Abook%3D6%3Achapter%3D126>

3. Διαδραστική παρουσίαση με τα μέρη του οπλισμού και της εξάρτησης αρχαίου Έλληνα οπλίτη.

<http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/9140>

4. Panoply vase animation project (<http://www.panoply.org.uk>)

Greeks at war (<http://www.panoply.org.uk/everysoldier.html#.Wk47mXmYPIV>)